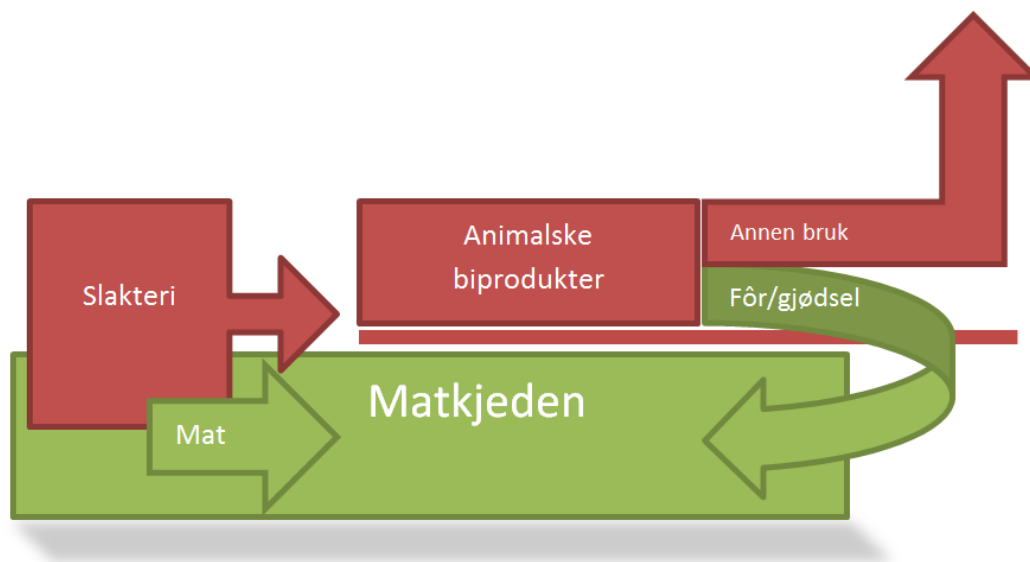

Veileder Animalske biprodukter

En generell innføring i EUs regelverk om animalske biprodukter

- forordning (EU) 1069/2009 (hovedforordningen)
- forordning (EU) 142/2011 (gjennomføringsforordningen)

Versjon 1 av 24.10.2014.

Kontaktadresse: seksjon sjømat i hovedkontoret i Mattilsynet,
telefon 22 40 00 00, e-post post@mattilsynet.no, www.mattilsynet.no.

Innhold

1. Innledning.....	3
1.1. Veilederens målgruppe og intensjon	3
1.2. Regelverket.....	4
1.3. Forholdet til annet regelverk.....	4
1.3.1. TSE reguleringen.....	4
1.3.2. Mathygiene.....	5
1.3.3. Fôrregelverket	5
1.3.4. Gjødselvareregelverket.....	5
1.3.5. Miljøregelverket	6
1.3.6. Særregulering	6
2. Startpunkt og kategorisering	7
2.1. Startpunkt.....	7
2.2. Kategorisering	7
2.2.1. Kategori 1	8
2.2.2. Kategori 2.....	8
2.2.3. Kategori 3.....	8
2.2.4. Blandinger av ulike kategorier	9
3. Bruk og bearbeiding av animalske biprodukter	10
3.1. Kannibalismeforbudet	10
3.2. Avhending og bruk av kategori 1 materiale	10
3.3. Avhending og bruk av kategori 2 materiale	10
3.4. Avhending og bruk av kategori 3 materiale	11
3.5. Unntak for visse bruksområder.....	11
3.5.1. Forskning og andre særskilte formål	11
3.5.2. Særlige fôringsformål	11
3.6. Bearbeidingsmetoder	12
4. Innsamling, transport og sporbarhet.....	13
4.1. Formell dokumentasjon	13
4.2. Transport.....	13
4.3. Merking.....	14
4.4. Utfyllende nasjonale bestemmelser i animaliebiproduktforskriften	14

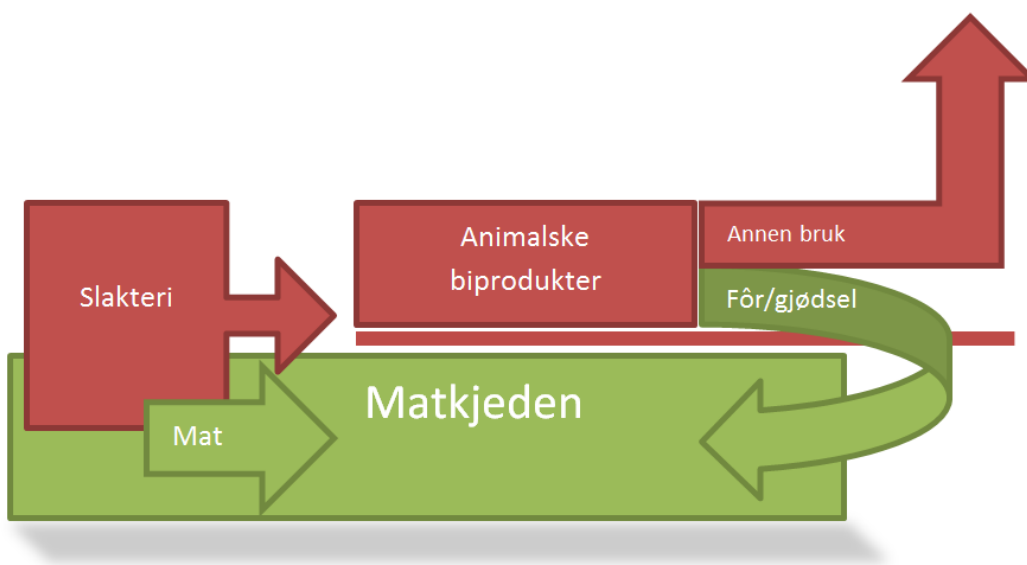
5.	Registrering, godkjenning og anleggstyper	15
5.1.	Registrering	15
5.2.	Godkjenning.....	15
5.3.	Virksomheter/Anleggstyper	15
5.3.1.	Slakterier og fiskemottak.....	15
5.3.2.	Transportører	16
5.3.3.	Mellomliggende aktiviteter/lager	16
5.3.4.	Bearbeidingsanlegg	16
5.3.5.	Forbrenningsanlegg.....	16
5.3.6.	Biogass-/kompostanlegg.....	16
5.3.7.	Kjæledyrfôranlegg.....	16
5.3.8.	Innsamlingsentraler.....	17
5.3.9.	Andre virksomheter	17
5.3.10.	Andre virksomhetskrav	17
6.	Markedsføring av avledede produkter	18
6.1.	Avledede produkter med slutt punkt	18
6.2.	Avledede produkter uten slutt punkt	18
6.3.	Omsetning av fôr til matproduserende dyr.....	18
6.4.	Omsetning av organisk gjødsel og jordforbedringsmidler	18
6.5.	Omsetning av kjæledyrfôr	19
7.	Samhandel, import og eksport.....	20
7.1.	Samhandel.....	20
7.2.	Import.....	20
7.2.1.	Hva kan importeres.....	20
7.2.1.1.	Animalske biprodukter som skal anvendes i fôrkjeden.....	21
7.2.1.2.	Animalske biprodukter som skal anvendes utenfor fôrkjeden	21
7.2.2.	Hvordan må importen foregå.....	22
7.2.2.1.	Grensekontroll	22
7.3.	Eksport	22
7.3.1.	Hva kan eksporteres	22
7.3.2.	Hvordan eksportere	22
8.	Oppsummering.....	23

1. Innledning

Et animalsk biprodukt er kort fortalt en del av et dyr eller produkter fra dyr som ikke skal anvendes til humant konsum.

Animalske biprodukter oppstår hovedsakelig ved fangst og primær- og næringsmiddelproduksjon, i naturen, på gården, i akvakulturanlegget, ved slakting og tilvirkning og meieriproduksjon. I tillegg oppstår det store mengder animalske biprodukter i restauranter, matbutikker og i privathusholdninger. Produktene utgjør en risiko for folke- og dyrehelsen og miljøet, og denne risikoen må håndteres enten ved at produktene avhendes trygt eller ved at de trygt tas i bruk til ulike formål.

Hovedformålet med reglene knyttet til animalske biprodukter er å forebygge og begrense risikoen for folke- og dyrehelsen knyttet til slike produkter. Det er fremhevet at et særlig hensyn med reglene er å sikre matkjeden¹ ved å unngå at mulige kilder til smitte inngår i matkjeden gjennom fôr til matproduserende dyr².

Figur 1

Figuren er ment å vise at fôr de animalske biproduktene som oppstår i f. eks et slakteri kan anvendes i matkjeden, må vi være trygge på at de ikke lenger kan føre noen farlige sykdommer til matproduserende dyr eller på andre måter true matkjeden. Dette er hovedintensjonen med biproduktregelverket.

Av dyr som slaktes til konsum varierer det hvor stor andel av dyret som benyttes til mat. Vi spiser omtrent 68 % av kroppsmassen til kyllinger, men bare 54 % av kroppsmassen til kyr. Dette medfører at det genereres store mengder animalske biprodukter som både skal håndteres trygt og som bør benyttes til formål som kommer samfunnet til gode.

1.1. Veilederens målgruppe og intensjon

Veilederens målgruppe:

- Næringen og andre utenfor Mattilsynet som ønsker en generell innføring i regelverket for animalske biprodukter.
- Medarbeidere i Mattilsynet som trenger en slik innføring.

¹ Med matkjeden i denne sammenheng forstås alt som inngår i den kjeden som en gang vil bli konsumert av mennesker, herunder matproduserende dyr og fôr til disse. Noen steder i veilederen benyttes også begrepet førkjeden og det henvises også da til fôr til matproduserende dyr som skal inngå i matkjeden.

² Fortale til 1069/2009

Veilederen er tenkt brukt som en introduksjon til området og er et forsøk på å gi en enkel oversikt over et omfattende fagfelt. For mer detaljerte problemstillinger henvises til spesielle veiledere, retningslinjer for tilsynet og selve regelverket.

De krav som gjennomgås er krav som fremkommer i biproduktregelverket og er således krav som primært er satt for å forhindre at animalsk materiale utgjør en trussel mot matkjeden. Flere virksomheter vil i tillegg måtte forholde seg til særkrav i blant annet det ordinære mathygieneregelverket, fôrregelverket og gjødselregelverket, men dette er ikke tema for denne veilederen.

1.2. Regelverket

Regelverket knyttet til håndtering av animalske biprodukter er harmonisert innen EØS-området. Dette betyr at håndteringen av slike produkter skal være lik i alle landene innen området. EU oppnår et enhetlig regelverk ved å lage såkalte forordninger, regler som gjelder direkte i de enkelte EU-landene slik de er skrevet. Etersom Norge ikke er medlem av EU må reglene gjennomføres i norsk rett før de blir gjeldende i Norge, og dette gjøres som oftest ved at forordningene gjøres til forskrifter.

Reguleringen av området er gjort i forordning (EU) 1069/2009 (hovedforordningen) og forordning (EU) 142/2011 (gjennomføringsforordningen). Den sistnevnte inneholder en mer detaljert redegjørelse for de reglene som fremkommer i forordning (EF) 1069/2009 og på den måten operasjonaliserer den hovedforordningen. De to forordningene er gjort gjeldende i Norge ved at de er gjort til forskrifter gjennom animaliebiproduktforskriftens § 2.

Animaliebiproduktforskriften inneholder den norske reguleringen av området. Når en leser forskriftens bestemmelser er det likevel viktig at en tar høyde for at hovedreglene fremkommer av forordning (EU) 1069/2009 og forordning (EU) 142/2011. Innholdet i forskriften for øvrig er i all hovedsak utfyllende nasjonale bestemmelser hvor EUs forordninger har overlatt til det enkelte EØS-land selv å bestemme om en vil benytte seg av f. eks en unntaksbestemmelse.

For å få en oversikt over reguleringen kan det være nyttig å starte med forordning (EU) 1069/2009 som inneholder hovedreglene, og denne veiledningen vil primært redegjøre for de kravene som fremkommer der.

1.3. Forholdet til annet regelverk

I de fleste regelverk som regulerer produkter kan det noen ganger være vanskelig å trekke en klar grense mot regelverk som regulerer tilgrensende områder. Animalske biprodukter skal som nevnt innledningsvis ikke benyttes til humant konsum, og det er således en grense mot regelverket for mathygiene. Likeledes grenser regelverket for animalske biprodukter mot blant annet reguleringen av TSE, fôr, gjødsel, kosmetikk/medisinsk utstyr/legemidler og miljøregelverket.

Selv om det heller en klare grenser vil være tale om gråsoner hvor ulike regelsett overlapper vil vi i dette avsnittet gi en kort oversikt over de viktigste tilgrensende regelverk. For å forstå hvor regelsettene møter hverandre kan det være nyttig å ta utgangspunkt i hva som er hovedformålet med den enkelte regulering. Biproduktreguleringen har som nevnt over som hovedformål å ivareta dyre- og folkehelsen ved å sikre at animalske biprodukter ikke sprer smittestoffer.

1.3.1. TSE reguleringen³

TSE reguleringen har som formål å forebygge, kontrollere og utrydde overførbare spongiforme encefalopatier (TSE) som kan overføres fra dyr til dyr eller fra dyr til mennesker. Dette formålet er også sentralt i regelverket for animalske biprodukter, som må sees på som et regelverk avledet av TSE reguleringen.

³ Forordning 999/2001

Den tette sammenhengen mellom TSE reguleringen og regelverket for animalske biprodukter viser seg både ved at eksport av SRM⁴ må følge TSE regelverket og ved at TSE reguleringen forbyr bruk av proteiner fra dyr i fôrvarer til drøvtyggere - fôringsforbudet⁵.

1.3.2. Mathygiene⁶

Reguleringen av mathygiene har som hovedformål å ivareta folkehelsen ved å sikre at maten som omsettes er trygg. Reguleringen omhandler håndteringen av animalske biprodukter under overskriften næringsmiddelavfall, og biproduktregelverket har en egen bestemmelse om håndtering av biprodukter i virksomheter som produserer mat til konsum⁷.

Bestemmelsen sier at bearbeiding, prosessering eller lagring av animalske biprodukter i virksomheter som er godkjent under mathygienereguleringen skal skje under forhold som forhindrer krysskontaminering og om mulig i et eget område av virksomheten.

1.3.3. Fôrregelverket⁸

Fôrreguleringen har som hovedformål å sikre at fôret som benyttes til både matproduserende og ikke-matproduserende dyr er trygt, og bruk av biprodukter til fôr er trolig den vanligste anvendelsen av materiale i kategori 3.

Biproduktregelverket inneholder selv en rekke grunnkrav for at ulike biprodukter trygt skal kunne anvendes som fôr, men disse begrenser seg til at materialet er bearbeidet på en måte som gjør at sykdommer ikke overføres.

Hvorvidt det endelige produktet som skal brukes til fôr er trygt og egnet til fôring av en bestemt dyreart, må en utlede fra fôrregelverket. Det krever blant annet at virksomheter som produserer fôr skal lagre og transportere fôrvarerne under hygieniske forhold.

1.3.4. Gjødselvareregelverket⁹

Gjødselvareregelverket skal sikre at gjødsel, jordforbedringsmidler og dyrkingsmedier mv. er trygge å bruke og ikke bidrar til forurensning. På samme måte som for fôr, inneholder biproduktregelverket en del grunnkrav som skal sikre at biproduktene ikke overfører smitte av dyre- og humansykdommer når de brukes i gjødselvarer. Det er gjort tilpasninger i gjødselregelverket, slik at denne henviser til behandlings- og sluttproduktkrav i biproduktregelverket der overføring av dyre- og humansykdommer er en risiko.

Gjødselregelverket har i tillegg en del andre produktkvalitetskrav enn biproduktregelverket. Gjødsel og jordforbedringsmidler skal ikke videreføre planteskadegjørere. En del biprodukter, for eksempel matavfall, kan være infisert med organismer som kan skade planter. I produksjon av gjødsel og jordforbedringsmidler blandes biprodukter ofte også med andre råvarer som kan inneholde planteskadegjørere, for eksempel hageavfall og avløpslam. I disse tilfellene må behandlingsprosessene sikre at verken dyre-, human- og planteskadegjørere kan overføres med det ferdige produktet.

⁴ Spesielt risikomateriale

⁵ Forordning 999/ 2001 artikkel 7

⁶ Forordningene 852/2004 og 853/2004

⁷ Forordning 1069/2009 artikkel 26

⁸ Forordningene 183/2005 (hygiene) og 767/2009 (omsetning)

⁹ Forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav (FOR-2003-07-04-951)

Gjødselvareregelverket stiller også krav til innhold av tungmetaller og en del andre forhold knyttet til om produktet er egnet til bruk som gjødsel eller jordforbedring. Videre er det regler for merking og bruk av produktene som gjelder parallelt med kravene i biproduktregelverket.

1.3.5. Miljøregelverket¹⁰

Miljøregelverket regulerer i utgangspunktet all håndtering av avfall og inneholder regler for å beskytte miljøet og folkehelsen mot farer som oppstår i den forbindelse. Regelverket unntar likevel fra virkeområdet for reglene områder som er dekket av annen EU-regulering som gir tilsvarende beskyttelse av miljøet og folkehelsen. Animalske biprodukter og bearbejdede produkter er unntatt, bortsett fra de som skal avhendes gjennom forbrenning, deponering eller til bruk i biogass eller komposteringsanlegg.

At miljøregelverket kun viker for annet regelverk der dette tilbyr tilsvarende beskyttelse viser seg for eksempel ved behandling av spillvann fra sjømatproduksjon i fiskeforedlingsbedrifter. Det omfattes både av biproduktregelverkets krav om forbehandling av spillvann og miljøregelverkets krav om rensing. Miljøregelverkets krav om rensing av avløpsvann er strengere enn biproduktregelverkets, og virksomhetene må forholde seg til dette kravet. I den grad virksomhetene har gjennomført et strengere krav fra miljømyndighetene, vil de ikke i tillegg måtte gjennomføre kravene i biproduktregelverket.

I andre tilfeller kan det tenkes at biproduktregelverkets krav er strengere enn miljøregelverkets, og virksomheter som håndterer produkter omfattet av biproduktregelverket kan ikke omgå dette ved å vise til tillatelser gitt etter miljøregelverket. Et eksempel på dette er avhending av animalske biprodukter ved dumping i havet. Det er ikke en tillatt avhendingsmåte etter biproduktregelverket, men det finnes flere eksempler på at miljømyndighetene har godtatt slik dumping.

1.3.6. Særregulering

Reguleringen av animalske biprodukter er basert på en generell regulering av alle typer dyr. For visse dyrearter vil særregulering kunne påvirke håndteringen og bruken av biprodukter fra dyrene, og for Norges vedkommende er dette særlig aktuelt for animalske biprodukter fra sjøpattedyr (hval og sel).

Både hval og sel er i utgangspunktet omfattet av biproduktregelverket, men EU har for begge dyreslagene vedtatt særreguleringer som legger begrensninger på bruken¹¹. Ingen av disse dyreslagene kan samhandles med andre EØS land og biprodukter fra dyrene kan heller ikke blandes med biprodukter fra andre dyreslag og benyttes som ingrediens i fôr som skal omsettes til andre EØS land!

¹⁰ Direktiv 2008/98 (rammedirektiv) og direktiv 2000/76 (avfallsforbrenning)

¹¹ Forordning 1007/2009 (sel) og forordning 348/81 (hval)

2. Startpunkt og kategorisering

Animalske biprodukter er som nevnt innledningsvis materiale som ikke er beregnet på humant konsum. Regelverket omfatter i utgangspunktet alle typer dyr, både produksjonsdyr¹², ville dyr og kjæledyr. Trusselen for dyre- og folkehelsen antas å være størst fra matproduserende dyr og dette er hensyntatt i regelverket ved at visse dyr er unntatt fra regelverkets virkeområde. Det er også gjort visse lettelsener i kravene til håndteringen av materiale fra noen typer dyr.

For det første er hele kropp eller deler av ville dyr, som ikke mistenkes for å være angrepet eller påvirket av sykdommer som kan overføres til mennesker eller dyr, unntatt fra reglens virkeområde. Dette gjelder også hele kropp eller deler av viltlevende vilt som ikke samles inn etter felling i samsvar med god jaktpraksis. Unntaket åpner for at jegere som driver med privat jakt kan håndtere de animalske biproduktene som oppstår ved felling og slakt av ville dyr, uten å måtte følge bestemmelsene i biproduktregelverket.

Unntaket for ville dyr omfatter likevel ikke akvatiske dyr som fanges for kommersielle formål. Med unntak av fiskerens adgang til å dumpe fiskerester i fangsområdet, vil animalske biprodukter fra akvatiske dyr måtte håndteres i samsvar med biproduktregelverket. Hovedregelen for akvatiske dyr er således at alt som er tatt inn til kai må håndteres slik biproduktreglene bestemmer.

En annen vesentlig lettelse i regelverket er gjort når det gjelder håndteringen av døde kjæledyr. Regelverket omfatter i utgangspunktet også kjæledyr, og disse er som vi kommer tilbake til under plassert i den høyeste risikoklassen. Likevel er det av praktiske hensyn åpnet for at døde kjæledyr kan graves ned på steder hvor man unngår forurensning av miljø, dersom de graves så dypt ned at kjøttetende dyr ikke kan grave opp kadaveret. Dette betyr at dyreeier selv kan bestemme om vedkommende ønsker å la en dyreklinikk eller annen kommersiell aktør håndtere det døde dyret eller om vedkommende ønsker å grave det ned i sin egen hage.

Fokus i den videre gjennomgangen vil være på animalske biprodukter som oppstår i virksomheter som primært driver med matproduksjon.

2.1. Startpunkt

Hvorfor animalsk materiale ikke er beregnet på humant konsum kan være mange, herunder at materialet ikke er egnet til konsum som for eksempel bein og skinn eller at regelverket for næringsmidler ikke tillater slik bruk. Det kan også være at materialet i utgangspunktet er egnet til humant konsum, men at eier av ulike grunner ikke ønsker å benytte produktet til slik bruk.

Uavhengig av årsaken til at det animalske materialet ikke skal benyttes til humant konsum, vil biproduktregelverket komme til anvendelse i det øyeblikk denne beslutningen er tatt. Konsekvensen av dette er at materialet må behandles i tråd med biproduktregelverket, og det kan ikke «oppgraderes» til humant konsum igjen. Beslutningen er irreversibel.

2.2. Kategorisering

Animalske biprodukter plasseres i én av tre kategorier, som vil legge avgjørende føringer på hvordan materialet skal behandles og kan brukes senere. I denne kategoriseringen er nærheten til matkjeden sentral, da det er avgjørende å holde materiale som en ikke ønsker inn i matkjeden unna denne.

Kategoriseringen utgjør den første barrieren for å sikre at de animalske biproduktene er trygge i forhold til tiltenkt bruk.

¹² Dyr som blir benyttet enten til produksjon av mat og/eller blir benyttet som råvare i klesproduksjon.

2.2.1. Kategori 1¹³

Kategori 1 er den høyeste risikokategorien og omfatter materiale som det anses viktig å holde langt unna matkjeden. Slikt materiale omfatter for det første dyr eller deler av dyr som mistenkes å være angrepet av TSE eller forurenset av forbudte listeførte stoffer. I tillegg omfattes blant annet:

- Kjæledyr, samt dyr fra dyrehager og sirkus.
- Forsøksdyr.
- Ville dyr når de mistenkes smittet med sykdom overførbart til mennesker eller dyr.
- Spesifisert risikomateriale¹⁴ (SRM).
- Animalsk materiale som inneholder forbudte stoffer og visse fremmedstoffer over tillatt nivå.
- Animalsk materiale som er samlet inn ved behandling av spillvann fra bearbeidingsanlegg for kategori 1 materiale og andre virksomheter hvor SRM fjernes.
- Kjøkken- og matavfall fra transportmidler i internasjonal trafikk.

2.2.2. Kategori 2¹⁵

Kategori 2 materiale regnes også som høyrisiko materiale og omfatter:

- Husdyrgjødsel og innhold fra fordøyelseskanalen.
- Animalsk materiale samlet inn ved behandling av spillvann fra andre slakterier enn de som fjerner SRM eller for bearbeidingsanlegg for kategori 2.
- Animalske biprodukter som inneholder restmengder av legemidler eller forurensende stoffer, dersom restmengdene overstiger tillatt grenseverdi for mat.
- Produkter av animalsk opprinnelse som er erklært uegnet til konsum på grunn av innhold av fremmedlegemer.
- Produkter av animalsk opprinnelse, med unntak av materiale i kategori 1, som er importert fra tredjestater og som ikke oppfyller veterinærkravene for import.
- Dyr og deler av dyr som dør på annen måte enn ved slaktning for konsum, herunder dyr som er avlivet for å utrydde en epizooti.
- Produkter erklært uegnet for konsum på grunn av forekomst av fremmedlegemer.

I tillegg til det som listes opp som materiale i kategori 2 regnes alt animalsk materiale som verken skal anses som kategori 1 eller 3 som kategori 2. Kategori 2 er således en samlekategori for materiale som ikke er omfattet av en forhåndsdefinert kategori.

2.2.3. Kategori 3¹⁶

Kategori 3 materiale regnes som lavrisikomateriale og kan tillates benyttet i matkjeden som fôr til matproduserende dyr. Materialet omfatter for det første dyr eller deler av dyr egnet for konsum, men som av kommersielle grunner ikke skal benyttes til konsum. I tillegg omfattes:

- Deler av slaktede dyr som er erklært uegnet for konsum, men som ikke viser tegn til sykdommer som kan overføres til mennesker eller dyr.
- Huder og skinn, hover/klover og horn, grisebuster og fjær fra dyr som er slaktet på et slakteri og som er funnet egnet til å slaktes for konsum.
- Blod fra andre dyr enn drøvtyggere, som er slaktet på et slakteri og funnet egnet til konsum.
- Animalske biprodukter fra fremstillingen av produkter beregnet på konsum, herunder avfattede bein og fettgrever.
- Produkter av animalsk opprinnelse eller næringsmidler av animalsk opprinnelse som ikke lenger er beregnet på konsum av kommersielle grunner.
- Kjæledyrfôr og annet fôr av animalsk opprinnelse eller som inneholder animalske biprodukter, og som ikke lenger er beregnet til fôr av kommersielle grunner.
- Blod, placenta, ull, fjær, hår, horn, hover/klover og råmelk fra dyr som ikke har vist noen tegn til sykdommer som kan overføres til mennesker eller dyr.

¹³ Forordning 1069/2009 artikkel 8

¹⁴ Hva som utgjør spesifisert risikomateriale er definert i forordning (EF) 999/2001 artikkel 3(1)a

¹⁵ Forordning 1069/2009 artikkel 9

¹⁶ Forordning 1069/2009 artikkel 10

- Akvatiske dyr og deler av slike dyr, unntatt sjøpattedyr, som ikke har vist tegn til sykdommer som kan overføres til mennesker eller dyr.
- Animalske biprodukter fra akvatiske dyr som har oppstått i virksomheter som produserer produkter for konsum.
- Kjøkken- og matavfall fra privathusholdninger og storhusholdning.

2.2.4. Blandinger av ulike kategorier

Om materiale fra ulike kategorier blir blandet vil blandingen måtte håndteres i samsvar med den høyeste risikokategorien som blandingen inneholder. Om materiale fra kategori 2 eller 3 blir blandet med materiale i kategori 1 vil alt materialet bli ansett som kategori 1. Likeledes vil det måtte håndteres som kategori 2 dersom materiale fra kategori 3 blandes med materiale i kategori 2.

3. Bruk og bearbeiding av animalske biprodukter

Hovedformålet med biproduktregelverket er å sikre at materiale med risiko for smitte ikke kommer inn i matkjeden og som gjennomgått i forrige kapittel er kategoriseringen den første barrieren for å sikre dette. Det tillatte bruksområdet for de ulike kategoriene utgjør den neste barrieren, og i forlengelsen av dette hvilken bearbeiding materialet må gjennomgå for at det trygt skal kunne anvendes slik det er tiltenkt.

Det er viktig å huske på at bearbeidingskravene i biproduktregelverket er satt for at materialet skal kunne benyttes til den tiltenkte bruken uten at dette utgjør en trussel for matkjeden.

Bearbeidingskravene er ikke satt for å gjøre materialet trygt for den tiltenkte bruken og best viser kanskje dette seg når det gjelder animalsk materiale som skal benyttes til fôr. Biproduktregelverkets bearbeidingskrav skal sikre at sykdommer ikke overføres til matproduserende dyr, men for at materialet skal kunne anses som trygt fôr må også eventuelle krav i fôrregelverket være oppfylt.

Når vi snakker om trygge biprodukter snakker vi altså om biprodukter som er bearbeidet på en bestemt måte eller tiltenkt en spesiell bruk som ikke anses å utgjøre noen trussel for matkjeden!

3.1. Kannibalismeforbudet¹⁷

Regelverket forbyr å fôre en dyreart med bearbeidet animalsk protein fra samme dyreart, og dette forbudet legger begrensninger på bruken av alle de tre kategoriene. Forbudet regnes som den viktigste sikkerhetsforanstaltningen for å forhindre overføring av smitte.

3.2. Avhending og bruk av kategori 1 materiale¹⁸

Kategori 1 materiale må som høyrisikomateriale avhendes på en sikker måte, slik at en er trygg på at materialet ikke kan komme inn i matkjeden igjen. Hovedregelen for slikt materiale er at det skal forbrennes, enten direkte (uten forutgående behandling) eller som samforbrenning i et samforbrenningsanlegg, dersom materialet er bearbeidet.

Noe materiale i kategori 1 kan i tillegg etter bearbeiding graves ned på fyllplass, men denne muligheten er begrenset og en må søke Fylkesmannen om tillatelse i det enkelte tilfellet.

Bearbeidet materiale i kategori 1 kan også anvendes til framstilling av avledede produkter, herunder både produkter hvor det er definert et slutt punkt i regelverket (legemidler, kosmetikk og medisinsk utstyr) og visse produkter hvor et slikt slutt punkt ikke er definert. Der et slutt punkt ikke er definert må vedkommende som omsetter produktet sikre at det ikke kommer i kontakt med matkjeden og at materialet har en sikker opprinnelse, er behandlet på en sikker måte eller at sluttbruken er trygg¹⁹.

3.3. Avhending og bruk av kategori 2 materiale²⁰

Kategori 2 materiale regnes også som høyrisikomateriale og må derfor i utgangspunktet forhindres tilbakeført til matkjeden.

Som biprodukter i kategori 1 kan biprodukter i kategori 2 forbrennes direkte (uten forutgående bearbeiding) i et forbrenningsanlegg. Dersom materialet er bearbeidet i et bearbeidingsanlegg for kategori 2 materiale kan forbrenningen også skje som samforbrenning i et samforbrenningsanlegg.

I tillegg til anvendelse som for materiale i kategori 1 kan materiale i kategori 2 etter bearbeiding brukes til produksjon av organisk gjødsel eller jordforbedringsmiddel. Slikt materiale kan også brukes i et biogass- eller komposteringsanlegg. Det er i Norge også åpnet for at materiale i kategori 2 kan anvendes som fôr til pelsdyr og visse andre arter som beskrevet i avsnitt 3.5.

¹⁷ Forordning 1069/2009 artikkel 11

¹⁸ Forordning 1069/2009 artikkel 12

¹⁹ Forordning 1069/2009 artiklene 12, 33, 34 og 36

²⁰ Forordning 1069/2009 artikkel 13

Et begrenset omfang materiale i kategori 2 kan også med visse begrensninger anvendes direkte på landbruksjord uten bearbeiding, forutsatt at bruken ikke innebærer risiko for spredning av alvorlige sykdommer. Dette unntaket gjelder husdyrgjødsel, innhold i fordøyelseskanal, melk og råmelk.

3.4. Avhending og bruk av kategori 3 materiale²¹

Kategori 3 materiale har et langt større anvendelsesområde enn både kategori 1 og 2 materiale, ettersom risikoen knyttet til materialet regnes som lav.

Som biprodukter i kategori 1 og 2 kan biprodukter i kategori 3 forbrennes direkte (uten forutgående bearbeiding) i et forbrenningsanlegg. Dersom materialet er bearbeidet i et bearbeidingsanlegg for kategori 3 kan forbrenningen også skje som samforbrenning i et samforbrenningsanlegg, eller slike bearbeidede biprodukter kan graves ned på deponi. Kategori 3 materiale kan også anvendes til produksjon av organisk gjødsel eller jordforbedringsmiddel.

Den viktigste forskjellen i anvendelse av kategori 3 materiale er at det kan anvendes til fôr til matproduserende dyr.

3.5. Unntak for visse bruksområder

Gjennomgangen over gir et bilde av hovedbruksområdene for animalske biprodukter. I tillegg til disse kan det tenkes at animalske biprodukter ønskes anvendt til f. eks forskning, undervisning, kunst eller annen særskilt bruk.

I forhold til all alternativ bruk er hensynet til å trygge matkjeden avgjørende.

3.5.1. Forskning og andre særskilte formål²²

Regelverket åpner for at Mattilsynet kan tillate bruk av animalske biprodukter og avledede produkter i forbindelse med utstillinger og kunstnerisk virksomhet, diagnostisering, undervisning og forskning, på vilkår som sikrer at risikoen for folkehelsen og dyrehelsen kontrolleres. En bør neppe anse dette som en uttømmende liste over alternative bruksområder, da det vesentlige som nevnt er at bruken ikke utgjør noen direkte risiko for matkjeden så lenge en stiller klare vilkår for håndteringen.

Vilkårene må inneholde et forbud mot at produktene kan anvendes for andre formål senere og en forpliktelse til å avhende produktene på en sikker måte²³.

3.5.2. Særlige fôringsformål²⁴

Hovedregelen er at materiale i kategori 1 og 2 ikke skal benyttes som fôr til dyr, men regelverket åpner likevel for at slikt materiale kan anvendes til å fôre dyrearter i tilstrekkelig avstand fra matkjeden. Bakgrunnen for å tillate slik bruk er trolig at det gir en bedre ressursutnyttelse å anvende dette materialet som fôr enn at det går til forbrenning, når dyrene likevel ikke inngår i matkjeden.

En grunnleggende forutsetning for å anvende materiale i kategori 2 er at materialet ikke kommer fra dyr som er avlivet eller døde som følge av forekomst av, eller mistanke om forekomst av, en sykdom som kan overføres til mennesker eller dyr.

Biproduktreguleringen inneholder detaljerte krav til håndteringen av slikt materiale når det skal anvendes til spesielle fôringsformål. Felles for disse kravene er at de er satt for å sikre at håndteringen ikke utgjør noen trussel mot matkjeden, herunder at materialet i visse tilfeller bør innsettes med et fargestoff slik at det ikke skal kunne forveksles med fôr til matproduserende dyr²⁵.

²¹ Forordning 1069/2009 artikkel 14

²² Forordning 1069/2009 artikkel 17

²³ Se egen veiledning om import av animalske biprodukter til forsknings- og undervisningsformål

²⁴ Forordning 1069/2009 artikkel 18

²⁵ Forordning 142/2011 Vedlegg VI kapittel II

Hvorvidt det tillatte materialet er *egnet* som fôr til den bestemte arten må avgjøres ut fra fôr- og dyrevelferdsregelverk.

Figur 2

Figuren gir en grov oversikt over de ulike avhendingsmulighetene for animalske biprodukter.

3.6. Bearbeidingsmetoder

Regelverket angir 7 ulike standardmetoder for bearbeiding av animalske biprodukter²⁶. Hvilken metode som er korrekt å bruke varierer i henhold til biproduktstype, kategori og bruksformål.

Hovedmetoden er bearbeidingsmetode 1, trykksterilisering, som noe forenklet innebærer reduksjon av materialet til maksimum 50 millimeter, etterfulgt av en oppvarming til en kjernetemperatur på 133 °C i minimum 20 minutter, under et trykk på 3 bar.

I tillegg til de 7 standardmetodene angir regelverket flere alternative metoder som kan anvendes til bearbeiding, enten av materiale av en viss kategori eller for bestemte avledede produkter, f. eks biodiesel.

Regelverket inneholder også en prosedyre for godkjenning av nye alternative metoder.

²⁶ Forordning 142/2011 Vedlegg V kapittel III

4. Innsamling, transport og sporbarhet²⁷

I dette kapittelet vil vi gjennomgå hvilke krav til håndtering regelverket stiller til de ulike virksomhetene hvor animalske biprodukter oppstår, lagres, transporteres eller bearbeides. Regelverket har for det første et grunnleggende krav om at virksomheter skal samle inn, kategorisere og transportere animalske biprodukter uten ugrunnet opphold²⁸.

Kravene er laget for å sikre at produktene ikke utgjør en fare og for å sikre sporbarhet fra opprinnelse og fram til sluttdestinasjon.

4.1. Formell dokumentasjon

Ved transport av animalske biprodukter skal et handelsdokument ledsage produktene, og dette er et viktig verktøy for å kunne spore animalsk materiale til opprinnelsesstedet.

Handelsdokumentet skal inneholde en identifikasjon av materialet både kvalitativt og kvantitativt, hvor det kommer fra, hvor det skal og hvem som transporterer det. Beskrivelsen av det animalske materialet bør inneholde en kort redegjørelse for hva som er bakgrunnen for at det er kategorisert slik det er. Særlig er det viktig om kategoriseringen er begrunnet i at materialet er kontaminert med fremmedlegemer eller stoffer som kan gjøre det uegnet for visse bruksområder.

EU-kommisjonen har utarbeidet en mal for handelsdokument for transport i EØS-området og denne kan også anvendes ved nasjonal transport.

Dokumentet skal utstedes i minst 3 eksemplarer. En original skal følge forsendelsen til det endelige bestemmelsesstedet, en kopi skal beholdes av avsender og en kopi skal beholdes av transportøren. Dokumentet skal undertegnes av ansvarlig person hos avsender.

Alle personer/virksomheter som sender, transporterer eller mottar animalske biprodukter skal oppbevare handelsdokumenter i minst 2 år.

4.2. Transport

Animalske biprodukter og bearbeidede produkter skal transporteres i ny hermetisk lukket emballasje, eller i overdekkede lekkasjesikrede beholdere eller kjøretøy. Dersom det anses nødvendig, kan Mattilsynet kreve at transport skal foregå i plomberte beholdere, containere eller kjøretøy. Ombruksbeholdere skal forbeholdes transport av et bestemt produkt der det er nødvendig for å unngå krysskontaminering.

Kjøretøy, ombruksbeholdere og alt annet utstyr som kan brukes på nytt og som kan ha kommet i kontakt med biprodukter eller bearbeidede produkter skal:

- Rengjøres, vaskes og desinfiseres umiddelbart etter bruk.
- Lagres i ren tilstand.
- Være rene og tørre før bruk.

Pakkemateriale må forbrennes eller avhendes på en måte som ikke medfører smittefare eller fare for krysskontaminering.

Regelverket stiller også krav til hvilken temperatur ulike produkter skal transporteres under:

- Animalske biprodukter til bruk som fôr, maksimum 7 °C.
- Ubearbeidet kategori 3 materiale til bruk som fôr, kjølig, frossent eller ensilert.

Kjøretøy benyttet til slik transport skal være utformet slik at kravene kan ivaretas og kontrolleres.

²⁷ Forordning 1069/2009 artiklene 21 og 22, forordning 142/2011 vedlegg VIII og animaliebiproduktforskriftens kapittel IV

²⁸ Forordning 1069/2009 artikkel 21

4.3. Merking

Alle animalske biprodukter og bearbejdede produkter skal under innsamling og transport kunne identifiseres, og produkter i ulike kategorier skal holdes adskilt fra de er samlet inn og under hele transporten til bestemmelsesstedet.

Emballasje, beholdere og/eller kjoretøy skal både merkes med en tekst og en fargekode avhengig av hvilken kategori materialet som transporteres tilhører. Denne merkingen skal være tydelig og permanent, hvilket medfører at den må være av en viss størrelse. Mattilsynet har i praksis lagt til grunn at en fargekodning som et minimum bør være på størrelse med et A4 ark.

Kategori 1 materiale skal merkes med fargen svart og være påført en tekst avhengig av tiltenkt bruk, enten «Kun til destruksjon» eller «For bruk til avledele produkter. Ikke beregnet på bruk i fôrmidler eller for tilførsel til landområder».

Kategori 2 materiale²⁹ skal være merket med fargen gul og være påført teksten «Ikke beregnet på fôr». Kategori 2 materiale som likevel kan brukes som fôr til for eksempel pelsdyr skal merkes med «til fôring av ...» i tillegg til navn på den eller de dyrearter som materialet er beregnet på.

Kategori 3 materiale skal merkes med fargen grønn og være påført teksten «Ikke beregnet på konsum»

I tillegg til disse hovedkategoriene inneholder regelverket krav til særlig merking av flere typer animalske biprodukter, herunder kollagen, blodprodukter og rått kjæledyrfôr³⁰.

Kravene om merking av animalske biprodukter skal sikre at materialet ender opp på riktig destinasjon og at det ikke ved en misforståelse anvendes til formål som utsetter matkjeden for fare. Merkingen sier ikke noe om materialets egnethet for den bruken det er tiltenkt. Dette må utledes av materialets beskaffenhet i forhold til de krav som gjelder for den tiltenkte bruken. Et eksempel på dette er kategori 2 materiale til fôring av pelsdyr, som ved transport til oppdretter skal merkes med «til fôring av» etterfulgt av navnet på den arten materialet er tenkt brukt til fôring av. Merkingen sier noe om hva materialet faktisk er tenkt brukt til, og det må forutsettes at mottaker forsikrer seg om at materialet kan anvendes til denne bruken før det faktisk tas i bruk. Det viktigste hensynet biproduktregelverket skal ivareta er at kategori 2 materiale holdes unna matproduserende dyr slik at det ikke ved en misforståelse havner inn igjen i matkjeden.

4.4. Utfyllende nasjonale bestemmelser i animaliebiproduktforskriften

Det er gjort visse lettelse i kravene til dokumentasjon og merking ved transport som skjer lokalt i Norge.

Husdyrgjødsel som transporteres mellom to steder på samme gård er unntatt kravet om handelsdokument. Husdyrgjødsel som transporteres innad i et fylke er unntatt kravene om merking, men husdyrgjødselens opprinnelse skal kunne identifiseres.

²⁹ Husdyrgjødsel og innhold fra fordøyelseskanalen skal merkes med «Husdyrgjødsel».

³⁰ Forordning 142/2011 vedlegg VIII kapittel II

5. Registrering, godkjenning og anleggstyper³¹

5.1. Registrering³²

Alle som er involvert i framstilling, transport, håndtering, bearbeiding, lagring, omsetning, distribusjon eller annen anvendelse av animalske biprodukter eller avledede produkter skal være registrert hos Mattilsynet.

Registreringen skal omfatte hvilken virksomhet som utøves med animalske biprodukter eller avledede produkter som utgangsmateriale og hvilken kategori produkter som håndteres.

Virksomheter som alt er godkjent i henhold til regelverket for matproduksjon trenger ikke ytterligere registrering.

5.2. Godkjenning³³

Virksomheter som driver med mer enn enklere håndtering av animalske biprodukter må være godkjent av Mattilsynet. Kravet om godkjenning omfatter det alt vesentligste av aktiviteter knyttet til håndtering av animalske biprodukter og fremstår som en hovedregel.

Kravet om godkjenning omfatter blant annet:

- Bearbeiding av animalske biprodukter med en godkjent metode.
- Disponering som avfall.
- Disponering eller gjenvinning ved samforbrenning.
- Bruk som brensel i forbrenningsprosess.
- Framstilling av fôr til kjæledyr.
- Framstilling av organisk gjødsel eller jordforbedringsmidler.
- Omdanning til biogass eller kompost.
- Håndtering som sortering, skjæring, kjøling, frysing, salting, fjerning av huder og skinn eller av særskilt risikomateriale.
- Lagring.

En praktisk viktig begrensning i plikten til å være godkjent i henhold til biproduktregelverket er at virksomheter hvor biprodukter oppstår, som alt er godkjent eller registrert for en aktivitet i henhold til næringsmiddelhygieneregelverket, ikke trenger godkjenning etter biproduktregelverket for samme aktiviteten. Dette vil blant annet omfatte slakterier og fiskemottak, samt ordinære næringsmiddelvirksomheter som restauranter og dagligvare, så lenge håndteringen av biproduktene ikke går lenger enn det som vil være naturlig i en slik virksomhet. Unntaket er gjort for å unngå unødige godkjenninger og virksomhetene må likevel følge bestemmelsene i biproduktregelverket.

5.3. Virksomheter/Anleggstyper

For at animalske biprodukter trygt skal kunne anvendes til ulike formål er det viktig at alle leddene i kjeden, fra biproduktene oppstår og til de enten går ut av biproduktregelverket eller til de inngår i matkjeden igjen, håndterer materialet riktig. Vi vil i dette avsnittet kort gjennomgå de viktigste leddene i verdikjeden som håndterer animalske biprodukter.

5.3.1. Slakterier og fiskemottak

Selv om noen dyr dør eller avlives på gården, i oppdrettsanlegget eller under transport, så oppstår det alt vesentligste av animalske biprodukter i den ordinære matkjeden på slakteriet eller i fiskemottaket. Som nevnt over er disse virksomhetene godkjente matvirksomheter og er ofte ikke godkjent etter biproduktregelverket. Likevel vil håndteringen av de animalske biproduktene i dette leddet være

³¹ «*Technical specifications for the format for the lists of approved or registered establishments, plants or operators handling animal by-products inside the european union and in third countries*»
SANCO/7177/2010/rev2

³² Forordning 1069/2009 artikkel 23 og forordning 142/2011 artikkel 20 Vedlegg IX kapittel IV

³³ Forordning 1069/2009 artikkel 24

avgjørende for å sikre at matkjeden ikke kontamineres med materiale som ikke skal inn i matkjeden igjen.

For å oppfylle sitt ansvar etter biproduktregelverket må virksomhetene samle inn og kategorisere de animalske biproduktene i riktig kategori. Virksomhetene forventes å ha kunnskap om bakgrunnen for å kategorisere materialet og hva de enkelte beholdere med ulike kategorier faktisk inneholder.

5.3.2. Transportører

Virksomheter som kun driver med transport av animalske biprodukter regnes for å drive med enklere håndtering og er kun registreringspliktige i henhold til biproduktregelverket.

Virksomhetene forventes å være kjent med hvilke krav biproduktregelverket stiller til transport av animalske biprodukter, herunder krav til utstyr og merking under transporten.

5.3.3. Mellomliggende aktiviteter/lager

Virksomheter som driver med lagring av animalske biprodukter skal være godkjent i henhold til biproduktregelverket³⁴. Tilsvarende skal virksomheter som driver med sortering, skjæring, kjøling, innfrysing, salting, fjerning av huder og skinn eller håndtering av særskilt risikomateriale³⁵. Grunnleggende krav til virksomhetene at de er plassert i tilstrekkelig avstand fra virksomheter som håndterer mat, slik at det ikke er fare for kontaminering av matkjeden. Videre må virksomhetene ha lokaler som sikrer at de ulike kategoriene kan håndteres atskilt og at nødvendige kjøle-/frysekrav kan ivaretas fram til materialet transporteres videre³⁶.

5.3.4. Bearbeidingsanlegg

Bearbeidingsanlegg er virksomheter som anvender én eller flere av de metoder som er beskrevet i biproduktregelverket for prosessering av animalske biprodukter i én eller flere kategorier.

Virksomhetene må være godkjent i henhold til biproduktregelverket³⁷.

Kravene for godkjenning³⁸ er blant annet knyttet til at det enkelte anlegg er fysisk atskilt fra slakteri eller annen virksomhet godkjent for håndtering av mat, slik at det ikke er noen fare for kontaminering av matkjeden. Virksomhetene må videre være utstyrt med nødvendig utstyr for å kunne utføre den bearbeidningen de ønsker og være konstruert slik at de har en uren sone hvor ubearbeidede animalske biprodukter kan mottas og en ren sone hvor bearbeidede produkter oppbevares.

5.3.5. Forbrenningsanlegg

Virksomheter som driver med avhending eller gjenvinning av animalske biprodukter ved forbrenning må være godkjent i henhold til biproduktregelverket³⁹. Unntatt fra dette kravet er virksomheter med tillatelse til å drive forbrenningsanlegg i henhold til direktiv 2000/76, avfallsforbrenningsdirektivet. Kravene for godkjenning framgår av forordning 142/2011 vedlegg III.

5.3.6. Biogass-/kompostanlegg

Virksomheter som omdanner animalske biprodukter eller avledede produkter til biogass eller kompost må være godkjent i henhold til biproduktregelverket⁴⁰.

Kravene for godkjenning framgår av forordning 142/2011 vedlegg V.

5.3.7. Kjæledyrforanlegg

Virksomheter som fremstiller fôr til kjæledyr må være godkjent i henhold til biproduktregelverket⁴¹. Et grunnleggende krav til virksomhetene er at de har lokaler som sikrer at lagring og prosessering av innkommende materiale kan skje uten fare for introduksjon av risiko for dyre- eller folkehelsen.

³⁴ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstav i)

³⁵ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstav h)

³⁶ Forordning 142/2011 vedlegg IX kapittel II

³⁷ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstav a).

³⁸ Forordning 142/2011 vedlegg IV

³⁹ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstavene b) og c).

⁴⁰ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstav g)

⁴¹ Forordning 1069/2009 artikkel 24 nummer 1 bokstav e)

Videre må virksomhetene ha egnede systemer for håndtering av både ubenyttet materiale og produkter som er ferdig prosessert⁴².

5.3.8. Innsamlingsentraler

Begrepet innsamlingsentral benyttes om virksomheter som samler inn animalske biprodukter for bruk til særlige fôringsformål, herunder fôr til pelsdyr.

Virksomhetene er registreringspliktige, og regelverket åpner for at medlemsstatene kan godta at et bearbeidingsanlegg for kategori 2 benyttes som innsamlingsentral⁴³.

5.3.9. Andre virksomheter

I tillegg til virksomhetene som er kort beskrevet over brukes og håndteres animalske biprodukter av en rekke andre aktører, herunder blant annet oljekjemiske anlegg og virksomheter som produserer gjødsel. For en mer utfyllende oversikt over de ulike virksomheter kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i EUs veileder for tekniske spesifikasjoner for lister over biproduktvirksomheter⁴⁴.

5.3.10. Andre virksomhetskrav

De krav som er gjennomgått over er krav som fremkommer i biproduktregelverket og er således krav som primært er satt for å forhindre at animalsk materiale utgjør en trussel mot matkjeden. Flere av virksomhetene vil i tillegg måtte forholde seg til særkrav i blant annet det ordinære mathygieneregelverket, fôrregelverket og gjødselregelverket, men dette er ikke tema for denne veilederen.

⁴² Forordning 142/2011 vedlegg XIII

⁴³ Forordning 142/2011 vedlegg VI kapittel II

⁴⁴ «*Technical specifications for the format for the lists of approved or registered establishments, plants or operators handling animal by-products inside the european union and in third countries*»
SANCO/7177/2010/rev2

6. Markedsføring av avledede produkter

Produktene en får etter bearbeiding av animalske biprodukter omtales gjerne som avledede produkter. Slike produkter kan variere fra jordforbedringsmidler som spres på jorder til høyteknologiske legemidler. Omsetningen av avledede produkter er underlagt ulike restriksjoner og kontroll avhengig av hvor langt fra matkjeden produktene skal benyttes og hvor trygge de anses å være.

6.1. Avledede produkter med slutt punkt⁴⁵

Noen avledede produkter er av en slik art at de «overtas» av et nytt regelverk som anses å gi en like god sikkerhet for folke- og dyrehelsen som biproduktregelverket. Dette omfatter blant annet legemidler og medisinsk utstyr. Når animalske biprodukter skal benyttes i framstillingen av slike produkter, er det i regelverket definert et slutt punkt for produktene under biproduktregelverket, og når produktet har passert slutt punktet opphører biproduktregelverket å gjelde for produktet.

Produkter med slutt punkt som følge av at de omfattes av annet regelverk er kosmetikk, medisinsk utstyr og legemidler til mennesker og dyr⁴⁶.

I tillegg til avledede produkter i kategorien over åpner regelverket for at det kan fastsettes slutt punkt for andre avledede produkter som ikke lenger representerer noen risiko for folke- eller dyrehelsen. Slikt slutt punkt er fastsatt for biodiesel, bearbeidet kjøledyrfôr, tyggebein, huder og skinn, ull og hår, fjær og dun, samt pels⁴⁷. En forutsetning for at slutt punktet kan anvendes er at produktene er bearbeidet i henhold til spesifikke krav i regelverket for hvert enkelt produkt.

Det er kun produkter som er opplistet i regelverket som har fått et definert slutt punkt. Felles for alle produkter med slutt punkt er at de ikke skal benyttes til fôr til matproduserende dyr eller spres på landområder hvor matproduserende dyr beiter. Regelverket åpner for at nye produkter kan omfattes av listen etter en søknadsprosess, men slutt punkt vil aldri kunne påregnes for produkter som skal inngå i matkjeden.

6.2. Avledede produkter uten slutt punkt

Avledede produkter som ikke skal inngå i matkjeden som fôr til matproduserende dyr eller for spredning på landområder hvor slike dyr beiter, kan omsettes så fremt de oppfyller vilkårene i en kaskade.

Kaskaden⁴⁸ krever at virksomheten enten kan dokumentere at de animalske materialene som er benyttet i produksjonen er av en trygg opprinnelse, at de har gjennomgått en trygg bearbeiding eller at de er beregnet på en bruk som anses trygg. Det fremgår av selve bestemmelsen at bruk som fôr til pelsdyr anses trygg⁴⁹.

6.3. Omsetning av fôr til matproduserende dyr⁵⁰

Animalske biprodukter og avledede produkter som skal benyttes til fôr til matproduserende dyr kan kun omsettes dersom de er basert på materiale i kategori 3. Materialet skal være innsamlet og/eller bearbeidet i samsvar med regelverkets krav, hos en virksomhet som er godkjent eller registrert i samsvar med regelverkets krav.

6.4. Omsetning av organisk gjødsel og jordforbedringsmidler⁵¹

Organisk gjødsel og jordforbedringsmidler kan kun omsettes dersom de er basert på materiale i kategori 2 eller 3 og er produsert i henhold til regelverkets krav til slike produkter hos en virksomhet

⁴⁵ Forordning 1069/2009 artikkel 5

⁴⁶ Forordning 1069/2009 artikkel 33

⁴⁷ Forordning 142/2011 artikkel 3

⁴⁸ Forordning 1069/2009 artiklene 36 til 40

⁴⁹ Forordning 1069/2009 artikkel 36 bokstav a) punkt ii)

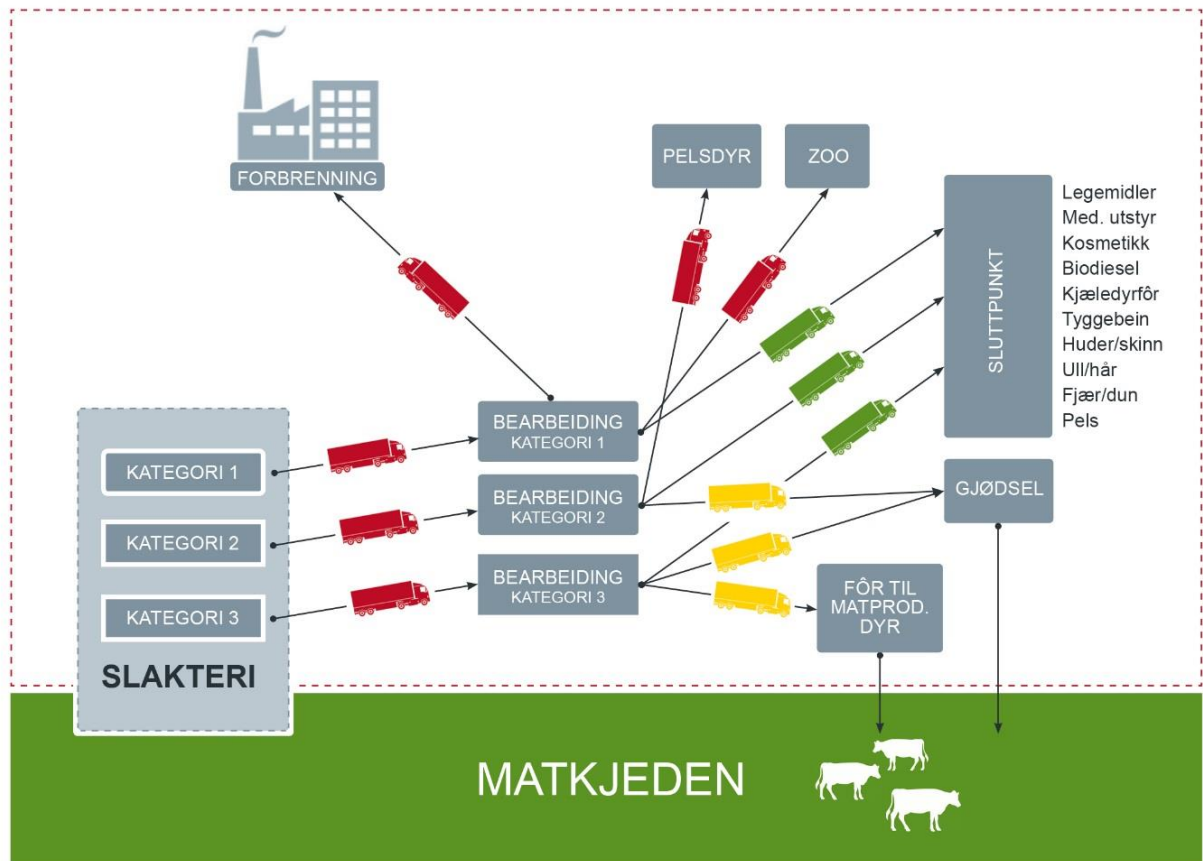
⁵⁰ Forordning 1069/2009 artikkel 31

⁵¹ Forordning 1069/2009 artikkel 32

godkjent for slik produksjon. Produkter basert på kjøttbenmel eller bearbeidede animalske proteiner må i tillegg blandes med en komponent som skal forhindre at produktene benyttes til fôr.

6.5. Omsetning av kjøledyrfôr⁵²

Kjøledyrfôr som ikke er omfattet av slutt punktet beskrevet over kan kun omsettes dersom det er basert på visse typer materiale i kategori 3 og virksomheten kan dokumentere at ett av de tre vilkårene i kaskaden er oppfylt.

Figur 3

Figuren skal gi en forenklet oversikt over de ulike trinnene knyttet til håndtering av animalske biprodukter. Fargen på lastebilene illustrerer risikoen ved de ulike avhendingsmåtene. Går noe ubearbeidet som fôr til pelsdyr er det viktig å ha god kontroll på materialet hele veien, mens animalsk materiale bearbeidet i henhold til krav for slutt punkt presumptivt skal være trygt. Animalsk materiale som skal anvendes til fôr eller gjødsel må også oppfylle krav i disse regelverkene før det kan anvendes i matkjeden.

⁵² Forordning 1069/2009 artikkel 35

7. Samhandel, import og eksport

Handel med animalske biprodukter som krysser Norges grenser kan grovt deles i to. Enten foregår handelen innen EØS eller den foregår med land utenfor EØS, såkalte tredjeland. Der handelen foregår med land utenfor EØS omtaler en det som import eller eksport og handel innen EØS omtales gjerne som samhandel.

Ettersom reglene for handel med varer innenfor og utenfor EØS er ulike behandles de i egne avsnitt.

7.1. Samhandel⁵³

Kravene til animalske biprodukter skal i utgangspunktet være like i alle landene innen EØS, og det er et viktig grunnlag for samhandel. Mottakerlandet må være trygg på at avsenderlandet har gjennomført reglene, slik at virksomheter som ønsker å handle med animalske biprodukter har de samme pliktene som i mottakerlandet. En absolutt forutsetning for samhandel er at materialet som ønskes utført eller innført er klassifisert, lagret, bearbeidet og transportert i henhold til kravene i regelverket.

Kravene er gjennomgått i kapitlene over, og handelsdokumentet er sentralt for å dokumentere opprinnelsen til varepartiet og samsvar med regelverket.

Ved utførsel av kategori 3 materiale i form av bearbeidet animalsk protein og kategori 1 og 2 materiale fra Norge til andre EØS-land, skal norske myndigheter underrette mottakerlandet om forsendelsen gjennom TRACES-systemet. Mottakerlandet skal underrette norske myndigheter om hver forsendelses ankomst gjennom det samme systemet og på den måten kan en spore forsendelsene ved en eventuell hendelse.

For visse typer materiale må den driftsansvarlige underrette både myndighetene i avsenderlandet og mottakerlandet om den ønskede forsendelsen og søke mottakerlandet om tillatelse til å innføre materialet til det aktuelle landet. Dette omfatter kategori 1 og 2 materiale, og mottakerlandet kan beslutte enten å godta forsendelsen med eller uten vilkår eller å avvise den. Før slikt materiale forlater virksomheten i Norge må derfor både Mattilsynet og kompetent myndighet i mottakerlandet kontaktes. Mattilsynets plikt til å underrette mottakerlandet gjennom TRACES-systemet vil inntre dersom mottakerlandet godtar forsendelsen og den faktisk skal transporteres til et annet EØS-land.

7.2. Import⁵⁴

Alt animalsk materiale som importeres til Norge skal som hovedregel fremlegges for en veterinær grensekontrollstasjon (GKS). Hvilke produkter som er omfattet av dette kravet fremgår av vedlegg I til forskrift om veterinær grensekontroll⁵⁵.

Regelverket stiller et grunnleggende krav om at materiale som importeres eller bringes i transitt enten samsvarer med de gjeldende kravene i EØS, eller med vilkår som minst samsvarer med disse. Kan importøren ikke dokumentere at bearbeidingskravene i EØS er fulgt må vedkommende således dokumentere at materialet er bearbeidet i henhold til krav som er minst like strenge som kravene innen EØS.

7.2.1. Hva kan importeres

Alle animalske biprodukter kan i utgangspunktet importeres til Norge, men fra dette utgangspunktet er det noen viktige unntak.

For det første er det forbudt å importere eller føre i transitt ubearbeidet husdyrgjødsel, ubearbeidede fjær og bivoks i form av bikaker. Videre kan SRM kun importeres i samsvar med TSE-regelverket⁵⁶

⁵³ Forordning 1069/2009 artikkel 48

⁵⁴ Forordning 1069/2009 artikkel 41 og forordning 1042/2011 kapittel VIII og annekst XIV

⁵⁵ Se forskrift om hvilke levende dyr og animalske produkter mv. som det gjennomføres veterinær grensekontroll av. (FOR-2008-06-26-726)

og animalske biprodukter som er blandet med, eller kontaminert med farlig avfall⁵⁷, kun i samsvar med avfallsregelverket⁵⁸.

Kategori 1 og 2 materiale, som ikke skal til benyttes til avlede produkter opplistet i regelverket, kan kun importeres dersom regler for slik import er fastsatt i regelverket.

Regelverket legger opp til et grunnleggende skille mellom animalske biprodukter som skal benyttes i fôrkjeden og animalske biprodukter som ikke skal benyttes i fôrkjeden.

7.2.1.1. Animalske biprodukter som skal anvendes i fôrkjeden

Vilkårene for å importere materiale til bruk i mat-/fôrkjeden fremgår av en tabell tilknyttet gjennomføringsforordningen⁵⁹. Tabellen er inndelt slik at en i andre kolonne finner hvilket produkt en ønsker å importere, mens en i tredje kolonne finner hvilket krav til råmateriale som stilles. Avhengig av produkt vil det kunne variere om alle typer kategori 3 materiale kan benyttes eller ikke.

I den fjerde kolonnen finner en vilkårene for import av den aktuelle typen animalsk materiale og hvordan det skal være bearbeidet før det skal kunne importeres. I femte kolonne er det henvist til hvilke tredjeland en kan importere det aktuelle produktet fra, mens det i sjette kolonne fremgår hvilket helsesertifikat en skal benytte ved import av det aktuelle produktet.

Eksempel under på krav for import av bearbeidet animalsk protein.

Table 1

No	Product	Raw materials (reference to provisions of Regulation (EC) No 1069/2009)	Import and transit conditions	Third countries' lists	Certificates/model documents
1	Processed animal protein	Category 3 materials referred to in Article 10(a), (b), (d), (e), (f), (h), (i), (j), (k), (l) and (m).	(a) The processed animal protein must have been produced in accordance with Section 1 of Chapter II of Annex X; and (b) The processed animal protein shall comply with the additional requirements set out in Section 2 of this Chapter.	(a) In the case of processed animal proteins excluding fishmeal: Third countries listed in Part 1 of Annex II to Regulation (EU) No 206/2010. (b) In the case of fishmeal: Third countries listed in Annex II to Decision 2006/766/EC.	Annex XV, Chapter 1.

7.2.1.2. Animalske biprodukter som skal anvendes utenfor fôrkjeden

Tilsvarende som for produkter som skal anvendes i fôrkjeden er det laget en liste med vilkår for import av animalske biprodukter til bruk utenfor fôrkjeden.⁶⁰

Eksempel under på krav for import av bearbeidet gjødsel.

Table 2

No	Product	Raw materials (reference to provisions of Regulation (EC) No 1069/2009)	Import and transit conditions	Third countries' lists	Certificates/model documents
1	Processed manure, derived products from processed manure and guano from bats	Category 2 material referred to in Article 9(a).	The processed manure, the derived products from processed manure and the guano from bats must have been produced in accordance with Section 2 of Chapter I of Annex XI.	Third countries listed in: (a) Part 1 of Annex II to Regulation (EU) No 206/2010; (b) Annex I to Decision 2004/211/EC; or (c) Part 1 of Annex I to Regulation (EC) No 798/2008.	Annex XV, Chapter 17.

Legg merke til at selv om regelverket har åpnet for at også kategori 2 materiale kan anvendes til fôring av blant annet pelsdyr, så er det ved import av produkter til slik bruk som hovedregel kun tillatt å importere materiale i kategori 3.

⁵⁶ Forordning 999/2001

⁵⁷ Kommisjonsbeslutning 2000/532

⁵⁸ Forordning 1013/2006

⁵⁹ Forordning 142/2011 vedlegg XIV kapittel 1 tabell 1

⁶⁰ Forordning 142/2011 vedlegg XIV kapittel 2 tabell 2

7.2.2. Hvordan må importen foregå

Alle som ønsker å importere grensekontrollpliktige animalske biprodukter til Norge må være registrert hos Mattilsynet.

De animalske biproduktene som ønskes importert må ha opprinnelse i listeførte virksomheter i listeførte tredjeland.

Forsendelsen må følges av handelsdokument og/eller hygiesertifikat og eventuelle erklæringer.

7.2.2.1. Grensekontroll⁶¹

Før import av animalske biprodukter fra land utenfor EU/EØS til Norge, skal disse kontrolleres ved en veterinær grensekontrollstasjon. Driftsansvarlig plikter å melde ankomst av slike partier i rimelig tid før ankomst til aktuell grensekontrollstasjon.

Reglene som definerer slutt punkt for visse avledede produkter gjelder ikke ved import. Hvorvidt animalske biprodukter eller avledede produkter er omfattet av kravet om veterinærkontroll fremgår av kommisjonsbeslutning 2007/275/EF.

Visse produkter er unntatt fra kravet om veterinærkontroll. Dette gjelder blant annet ull og hår som er behandlet ved en metode som sikrer at de ikke utgjør noen uakseptabel risiko. Driftsansvarlig har ansvar for å dokumentere at det aktuelle partiet som påstås fritatt fra kravet om veterinærkontroll er bearbeidet slik regelverket krever for å oppnå et slikt fritak. Slik dokumentasjon må kunne fremlegges for grensekontrollstasjonen hvor partiet ønskes innført.

7.3. Eksport⁶²

Med eksport forstås utførsel av varer fra EØS-området, til det som ofte omtales som tredjeland. Det er viktig å være oppmerksom på at i det øyeblikk et parti er utført fra Norge til tredjeland, kan det ikke gjeninnføres til Norge uten at dette skjer via en veterinær grensekontrollstasjon godkjent for den aktuelle varetypen.

7.3.1. Hva kan eksporteres

Biproduktregelverkets bestemmelser om eksport slår innledningsvis fast at eksport av animalske biprodukter til forbrenning eller landfyllinger er forbudt.

I praksis er det derfor inntil videre kun kategori 3 materiale som kan eksporteres fra Norge.

7.3.2. Hvordan eksportere

Mattilsynet har ansvar for å utstede attester og erklæringer til bruk ved eksport av animalske produkter. Det stilles også krav om å sikre at det er forbindelse mellom attest og forsendelse og at opplysningene i attesten er nøyaktige og riktige.

Det er kun Mattilsynet som har myndighet til å utstede sunnhets- og veterinære attester på matvarer og biprodukter. Søknad om attest skal skje på de skjemaer og i den form Mattilsynet bestemmer. Eksportattester tilgjengelig i TRACES (Veterinary certificates to EU) kan ikke brukes til tredjeland.

Attester og erklæringer utstedes på bakgrunn av en rekvisisjon godkjent av Mattilsynets distriktskontor som fører tilsyn med produsenten (tilsynsDK). Rekvisisjonsskjema⁶³ sendes tilsynsDK, som vurderer opplysningene i rekvisisjonen mot varepartiet og krav på attesten som skal bestilles. Dersom kontrollen gjennomføres med tilfredsstillende resultat, kan rekvisisjonen godkjennes og eksportøren

⁶¹ Se forskrift om tilsyn og kontroll ved import og transitt mv. av animalske næringsmidler og produkter av animalsk opprinnelse mv. fra tredjeland 18.10.1999 nr. 1163

⁶² Forordning 1069/2009 artikkel 43

⁶³ Rekvisisjonsskjema er tilgjengelig på Mattilsynet.no

kan søke om attestutstedelse på ett av Mattilsynets 23 distriktskontor som har nødvendig utstyr for dette⁶⁴.

Attestformularer til bruk ved eksport er tilgjengelig på www.mattilsynet.no og det er viktig at en vet nøyaktig hvilke dokumenter som kreves av mottakerlandet *før* varepartiet sendes ut av Norge, da Mattilsynet har svært få muligheter til å bistå om varepartiet alt har forlatt norsk territorium.

8. Oppsummering

Biproduktregelverket skal sikre at animalsk materiale som ikke skal anvendes til mat overfører alvorlig sykdommer til mennesker og dyr. Regelverket inneholder således både elementer av dyre- og folkehelse og det er vanskelig å plassere regelverket som enten folkehelse- eller dyrehelseregelverk.

Hensynet til å beskytte matkjeden går som en rød tråd gjennom biproduktregelverket og bør alltid være i tankene når en skal behandle en problemstilling knyttet til animalske biprodukter. Både matproduserende dyr og det de spiser er en del av matkjeden og dyrehelseaspektet er også en viktig del av hensynet til å beskytte matkjeden.

Biproduktregelverket sikrer at det animalske materialet er trygt for matkjeden i forhold til tiltenkt bruk gjennom flere barrierer, herunder kategorisering, begrensninger i bruksområder og bearbeidingskrav tilpasset de ulike bruksområder.

Utgave	Godkjent	Godkjent av	Utarbeidet av	Endring
01	24.10.2014		jorni	1. utgave av dokumentet godkjent.

⁶⁴ Se liste over distriktskontor som kan utstede attest på Mattilsynet.no